

Pensioenmonitor 2013

Platform Wijzer in geldzaken meet sinds 2009 met de jaarlijkse pensioenmonitor het pensioenbewustzijn van de Nederlandse werknemer. Deze meting toonde ieder jaar aan dat een grote meerderheid pensioenonbewust is. Wijzer in geldzaken stelt de komende jaren conform de strategie voor 2014 - 2018¹ verantwoord financieel gedrag centraal. De pensioenmonitor 2013 is hierop aangepast. De focus is verlegd van het meten van pensioenbewustzijn naar het krijgen van inzicht in het pensioengedrag van de Nederlandse beroepsbevolking (dus ook ZZP'ers en voor werk beschikbare werklozen). Voor de onderhavige meting is bovendien de samenhang met pensioenkennis en -houding onderzocht evenals mogelijke drempels voor het tonen van verantwoord pensioengedrag.

Wijzer in geldzaken definieert verantwoord pensioengedrag als het tijdig nemen van (aanvullende) maatregelen als voor een huishouden een ontoereikend of voor hen onaanvaardbaar tekort aan financiële middelen dreigt bij pensionering dan wel bij overlijden van een van de gezinsleden of diens ex-partner. Bij overlijden is er immers mogelijk recht op nabestaandenpensioen, hetgeen veelal onderdeel uitmaakt van het werknemerspensioen. Het tijdig nemen van maatregelen (voor zover nodig) impliceert dat consument *anticipeert* op deze gebeurtenissen, zeker bij grote veranderingen in diens leven, en zich in zijn pensioensituatie *verdiept*. Hiervoor is doorgaans nodig dat men zich middels een of meer bronnen *informeert*.

De pensioenmonitor 2013 heeft zich geconcentreerd op gedrag ten aanzien van de oudedagsvoorziening van de consument en diens partner en niet expliciet op de financiële situatie na overlijden van één van hen. De resultaten gaan zodoende alleen over de financiële situatie na pensionering. Het onderzoek is uitgevoerd door GfK Intomart en [hier](#)² te raadplegen.

Pensioengedrag

Bijna de helft van de respondenten heeft (aanvullende)³ maatregelen genomen ten behoeve van hun oudedag.⁴ Zij hebben met name gespaard via een spaarrekening of deposito en vermogen opgebouwd middels de eigen woning en/of het afbetalen van de hypotheek.⁵ Voorts blijkt 60% te willen zorgen voor minder uitgaven te zijner tijd, gecombineerd met een andere maatregel. Vrijwel iedereen heeft op z'n minst het voornemen tot een bepaalde maatregel. Niet is onderzocht of de genomen maatregelen toereikend zijn en of dit weloverwogen is gedaan.⁶

Veel levensgebeurtenissen hebben impact op de financiële situatie na pensionering of overlijden (van de partner). Dit kan vragen om een handeling van de consument. Het gaat dan bijvoorbeeld om het aanmelden bij de pensioenuitvoerder van de partner bij samenwonen om aanspraak te maken op (een gedeelte van) de pensioenuitkering bij overlijden of scheiding, de keuze om te huren of te kopen en vervolgens de hypotheekvorm die bepalend is voor de woonlasten na pensionering, het minder gaan werken of zelfstandig gaan werken dat gevolg heeft voor de hoogte van het werknemerspensioen. Hoewel de helft van de respondenten zich hiervan bewust is, houdt slechts één op de vijf bij het nemen van grote financiële beslissingen rekening met de gevolgen hiervan op de financiële situatie bij pensionering. Ook uit de Publieksmonitor blijkt dat slechts één op de vier Nederlanders langer dan 10 jaar vooruit kijkt bij het nemen van financiële beslissingen.⁷

¹ Wijzer in geldzaken, Strategisch Programma (http://www.wijzeringeldzaken.nl/media/1036348/7158-wig-strategisch%20programma-web_nl.pdf)

² <http://www.wijzeringeldzaken.nl/media/986341/20131001%20rapport%20wijzer%20in%20geldzaken%20pensioenmonitor.pdf>

³ Dit is niet expliciet aangegeven in de vraagstelling, maar het is aannemelijk dat inkomsten te zijner tijd uit eerste en tweede schijf (AOW en werknemerspensioen) als gegeven zijn verondersteld. Het gaat zodoende om de drie overige schijven van de Pensioenschijf van vijf (<http://www.pensioenschijfvanvijf.nl>)

⁴ Ook in de Publieksmonitor (http://www.wijzeringeldzaken.nl/media/994131/publieksmonitor-2013_wijzer-in-geldzaken.pdf) en Toelichting op Publieksmonitor (<http://www.wijzeringeldzaken.nl/media/994217/toelichting%20op%20publieksmonitor%202013.pdf>) is het pensioengedrag geïnventariseerd. De vraagstelling verschilt evenwel. Op de vraag of men financieel voorbereid is op pensionering wordt door ruim 60% positief gereageerd. Voor evenwel bijna de helft van deze respondenten geldt dat hiervoor geen maatregelen nodig zijn.

⁵ De resultaten komen overeen met de Publieksmonitor.

⁶ Met weloverwogen wordt bedoeld op het nemen van de maatregel met oog op het financiële plaatje na pensionering, en niet op het hebben van een spaarpotje voor onvoorzien uitgaven (bij spaargeld) of de betaalbaarheid van de (woon)lasten gedurende de hypotheekovereenkomst (bij maatregelen rondom eigen woning). Uiteraard bepalen de woonlasten wel mede de financiële ruimte voor mogelijke maatregelen voor de pensioenvoorziening.

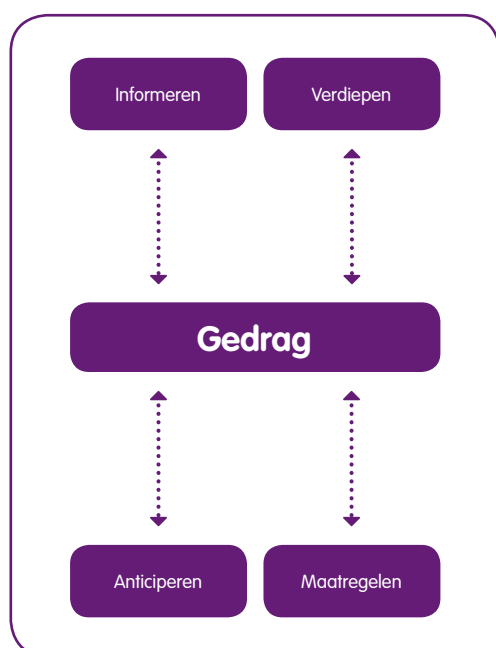
⁷ Dit geldt voor de groep 18 tot en met 66 jaar. Het percentage onder ouderen dan 66 jaar dat meer dan 10 jaar vooruit kijkt is nog lager (10%), maar dat lijkt logisch.

Hoewel de helft van de respondenten de urgentie van het pensioen inziet, verdiept één op de tien zich regelmatig in het onderwerp, neemt een derde informatie van zijn pensioenuitvoerder goed door en heeft drie op de vijf respondenten tenminste één bron geraadpleegd voor informatie over pensioenen. Een derde heeft de meest gebruikte informatiebron bekeken, de website www.mijnpensioenoverzicht.nl, en circa één op de zes heeft een financieel adviseur of planner geraadpleegd⁸. Hoewel 1% geen enkele van de gesuggereerde informatiebronnen⁹ kent, bedraagt de onbekendheid per individuele bron met uitzondering van de pensioenuitvoerder en werkgever toch ten minste 32%. Ook het UPO is slechts bekend bij de helft van de beroepsbevolking.¹⁰

Beïnvloeden van pensioengedrag

Het streven van Wijzer in geldzaken is dat consumenten kunnen voorzien in een toereikend en een voor hen aanvaardbare levensstandaard na pensionering, en hiertoe voor zover nodig tijdig maatregelen nemen. Het doel is zodoende verantwoord financieel gedrag met oog op pensioen. Wijzer in geldzaken heeft onderzocht hoe houding, kennis en gedrag elkaar beïnvloeden, welke drempels (onkunde, onwil en iemands financiële [on]mogelijkheden) een rol spelen bij deze elementen, en welke sociodemografische kenmerken van invloed zijn. Hierbij zijn zowel kennis, houding als gedrag niet elk als één variabele genomen maar uitgesplitst. Dit omdat de verschillende onderliggende vragen te weinig samenhang vertonen om er één variabele van te maken. De focus van deze bijdrage ligt, gelet op het streven van Wijzer in geldzaken, vooral bij de verbanden met *pensioengedrag*.

Pensioengedrag is uitgesplitst in het gebruik van informatiebronnen, het verdiepen in de pensioensituatie, het anticiperen op de oudedag en het nemen van maatregelen voor de financiële situatie na pensionering.

Zich informeren en verdiepen in de pensioensituatie zijn geen doel op zich, maar zijn wel van belang om te kunnen beoordelen of, wanneer en welke maatregelen nodig zijn. Het is voorts wenselijk dat bij het nemen van grote financiële beslissingen de gevolgen voor de levensstandaard na pensionering (en overlijden) worden meegenomen in de beoordeling. Het feit dat de samenhang tussen de verschillende gedragsaspecten gering is, geeft reeds aan dat er geen eenduidige (one size fits all) manier is om verantwoord pensioengedrag te bevorderen.

Het onderzoek biedt helaas te weinig aanknopingspunten om te kunnen verklaren waarom iemand al dan geen *maatregelen* neemt: de factoren, kenmerken en drempels blijken geen significante beïnvloeders te zijn. Dit kan enerzijds veroorzaakt zijn door een gebrek in het model, omdat het niet nemen van maatregelen niet nodig hoeft te zijn en dit geen antwoordcategorie is geweest bij de vraag of men maatregelen heeft genomen om na pensionering ruim(er) te kunnen leven.¹¹ Een andere mogelijke verklaring

is dat de onderzochte factoren, kenmerken en drempels onvoldoende de gegeven antwoorden op de vraag naar maatregelen voor de oudedag verklaren. Dit laatste impliceert dat ook de vaakgenoemde factoren kennis en urgentiebesef, de kenmerken leeftijd en geslacht alsook de financiële drempel niet afdoende het gewenste pensioengedrag beïnvloeden. Er zijn kennelijk andere factoren of een cumulatie van vele factoren en kenmerken

⁸ Meer ondernemers doen dit, namelijk één op de vier.

⁹ Dit betreft een brede range van bronnen: het loopt uiteen van familie, vrienden en collega's, de werkgever tot verschillende websites.

¹⁰ 49% van de ondernemers en zelfs 52% van de beroepsbevolking zonder ondernemers is onbekend met het UPO.

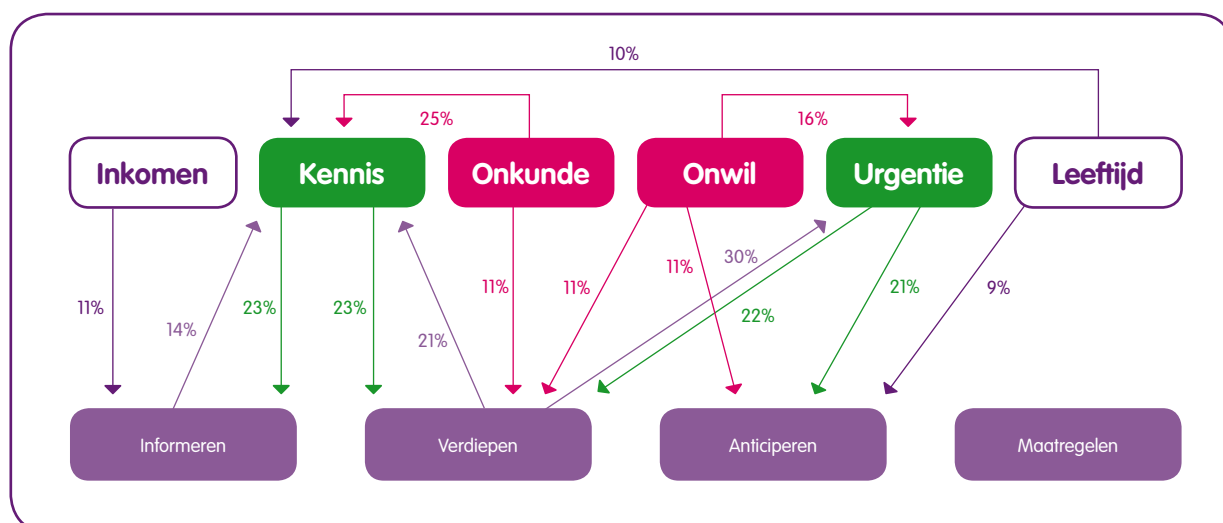
¹¹ Er is gevraagd naar de soort maatregelen die genomen zijn ten behoeve van de oudedagsvoorziening. De optie dat het niet nodig is om maatregelen te nemen gelet op de financiële situatie dan, ontbreekt.

bepalend voor het al dan niet nemen van maatregelen ten behoeve van de financiële situatie op de oudedag. Tot slot kan dit ook betekenen dat dit gedrag gewoonweg onvoorspelbaar en/of random is.

Ook het *anticiperen* op de financiële situatie na pensionering wordt matig verklaard door de onderzochte factoren en kenmerken.¹² De belangrijkste verklaringen zijn (een gebrek aan) urgentie en het verdiepen in de pensioensituatie. In mindere mate speelt leeftijd een rol. De voornaamste drempel betreft onwil: het niet willen denken aan pensionering, het geen zin vinden hebben omdat er toch zoveel verandert en/of er zelf geen invloed op denkt te hebben.

Om zich te *verdiepen* in de pensioensituatie is wederom het gevoel van urgentie van belang. Daarnaast is kennis een belangrijke beïnvloeder van het gedragselement 'verdiepen'. Drempels hier zijn zowel onkunde als onwil. Overigens is ook andersom verdiepingsgedrag een belangrijke beïnvloeder van kennis en urgentie.

Onderstaand schema geeft de sterkste, hierboven besproken, verbanden aan tussen de houdings- en kenniselementen, drempels en sociodemografische kenmerken enerzijds en de gedragsaspecten anderzijds (paarse lijnen). De relatieve gewichten van de variabelen¹³ zijn hierin weergegeven. Daarnaast zijn enkele opvallende invloeden andersom van gedrag op de relevante variabelen weergegeven (lichtblauw). Maatregelen nemen heeft geen verbindigen. Uit de verklaarde variantie analyse bleek immers dat de invloed van de variabelen zodanig marginaal is dat het niet zinvol is om er verder op in te zoomen.

Conclusie

Ruim de helft van de (beroeps)bevolking zegt voorbereid te zijn op hun financiële situatie na pensionering.¹⁴ Dit aantal kan allicht als positief worden beschouwd, maar hierbij de kanttekening dat het dan in de eerste plaats om spaargeld gaat. Of dit toereikend is, is zeer de vraag. Zeker omdat de beroepsbevolking nauwelijks zegt te anticiperen op de financiële situatie na pensionering bij het nemen van grote financiële beslissingen. Het onderzoek geeft geen factoren, kenmerken of drempels aan die overtuigend bijdragen aan het nemen van maatregelen met het oog op pensionering. Ook de invloed op het anticiperend gedrag is matig. Gelet op de breedte van de onderzochte variabelen kan gesteld worden dat het op z'n minst complex is om het gewenste pensioengedrag te beïnvloeden. Het onderzoek heeft het spinnenweb niet veel verder kunnen ontrafelen.

¹² De verklaarde variantie van alle factoren en kenmerken voor gedragsonderdeel 'anticiperen' is 25%.

¹³ Bij het onderzoek is telkens een variabele centraal gesteld en is het relatieve gewicht van de verschillende factoren, kenmerken en drempels vastgesteld door deze op te tellen tot 100%. Dit blijkt overigens niet uit het schema: hier worden alleen de belangrijkste beïnvloeders getoond.

¹⁴ Zie ook voetnoot 3.

Het onderzoek geeft wel een aantal drempels en verbanden aan die in ieder geval in enige mate het anticipeergedrag, het meewegen van de gevolgen op de pensioensituatie bij het nemen van belangrijke financiële beslissingen, bepalen. De belangrijkste beïnvloeders van het anticipeergedrag zijn *urgentiebesef* (houding) en *verdiepingsgedrag* en de belangrijkste drempel is *onwil*. Onwil en verdiepingsgedrag zijn voorts ook weer de belangrijkste beïnvloeders van het urgentiebesef.

De drempel onwil wordt door ruim 40% van de beroepsbevolking herkend. Het gaat dan met name om het niet willen denken aan pensionering en zinloos vinden omdat er hier veel in verandert. Bijna een derde onderschrijft dat het zinloos is omdat men er toch zelf geen invloed op heeft. Deze drempel zou allicht te beïnvloeden kunnen zijn; er zijn tal van keuzes bij het nemen van grote financiële beslissingen ten gevolge van een life event die invloed hebben op het pensioen waar men waarschijnlijk niet aan denkt. Een advies zou voorts kunnen zijn om niet continu te communiceren dat er iets verandert en dat men daarom zijn pensioensituatie moet doornemen. Dit schrikt kennelijk af.

Het verdiepingsgedrag wordt voor een groot deel bepaald door iemands kennis en het urgentiebesef. De belangrijkste drempels hiervan zijn zowel onwil als onkunde. Zeker doordat urgentie en verdiepingsgedrag elkaar sterk beïnvloeden en er behoudens de drempel onwil geen andere grote beïnvloeder is, is kennis een goed aanknopingspunt om het gewenste anticipeergedrag te stimuleren. Het gaat in dit verband dan om algemene kennis over pensioen en niet om de kennisvragen over hun eigen pensioensituatie. Ook onkunde wordt door de meerderheid van de respondenten herkend. Het gaat dan om de moeilijkheid van de informatie en de ondoorzichtigheid ervan door de hoeveelheid. Hier is uiteraard iets aan te doen. Dit onderzoek heeft niet nader bekeken waar de moeilijkheid in schuilt.

Opvallend is dat een financiële drempel voor het opbouwen van inkomen en het verdiepen hierin door zeker een derde van de respondenten wordt bevestigd maar dat dit het pensioengedrag nauwelijks beïnvloedt. Wel of geen geld voor pensioenvoorzieningen hebben, heeft daarentegen wel impact op de mate van zorg over de levensstandaard na pensionering. Hoewel gedacht zou kunnen worden dat dergelijke zorg doet leiden tot in ieder geval informatie- en verdiepingsgedrag, is het verband tussen zorgen maken en de pensioengedragingen (en urgentiebesef) zeer gering. Inkomen blijkt ook alleen een beïnvloeder van informatiegedrag te zijn.

Tot slot spelen de sociodemografische kenmerken een minder grote rol dan vaak wordt aangenomen. Leeftijd beïnvloedt zowel iemands anticipeergedrag als kennis. Dat eerste is interessant, aangezien aannemelijk is dat een aantal financiële beslissingen die grote invloed kunnen hebben op iemands pensioensituatie zich afspeelt in de 'eerdere jaren'. Denk aan het afsluiten van een hypotheek. Uit dit onderzoek blijkt voorts niet dat geslacht het pensioengedrag medebepaalt. Ook inkomen speelt zoals gezegd geen grote rol.¹⁵

Voorafgaande kan tweeledig worden opgevat: (i) er moet meer onderzoek komen naar variabelen die verantwoord pensioengedrag beïnvloeden en (ii) het pensioengedrag is onvoorspelbaar en daardoor nauwelijks te sturen. Inzet op kennis en urgentiebesef, en het zoveel mogelijk wegnemen van de drempels onwil en onkunde lijkt in ieder geval een stap in de goede richting.

¹⁵ Ook bij de Publieksmonitor bleken de sociodemografische kenmerken een minder grote invloed te spelen op het financieel gedrag dan de andere onderzochte factoren. Van deze kenmerken spelen iemands inkomen en werksituatie de grootste rol.